

Любы, А. У. Вялікае княства Літоўскае ў 1430–1440-х гг. у польскай і ўкраінскай гістарыяграфіях: параўнаўчы аналіз / А. У. Любы // XXI век: актуальныя праблемы історычнай навуцы: Матэрыялы міжнароднага навучнага канферэнцыянага з’ядзіння, прысвечанага 70-годдзю іст. фак. БГУ. Мінск, 15–16 апр. 2004 г. / Редкаля: В. Н. Сідорцав. (отв. ред.) і др. – Мн: БГУ, 2004. – С. 108–110.

А. У. ЛЮБЫ
Рэспубліка Беларусь, г. Мінск

ВЯЛІКАЕ КНЯСТВА ЛІТОЎСКАЕ Ў 1430–1440-Х ГГ. У ПОЛЬСКАЙ І ЎКРАЇНСКАЙ ГІСТАРЫЯГРАФІЯХ: ПАРАЎНАЎЧЫ АНАЛІЗ

Гісторыкі, якія гуртаваліся вакол украінскамоўных часопісаў «Запіскі навуковага таварыства імя Шэвченка» і «Руслан» (М. Грушэўскі, Б. Бучынскі, Б. Барвінскі) [1; 2; 3; 4; 5], разглядалі ўнутрыпалітычную сітуацыю праз прызму «незалежнаскай палітыкі», якую праводзіў вялікі князь Свідрыгайла, адстойвалі палітычна-прававую самастойнасць ВКЛ (у першую чаргу праз прыклад украінскіх земляў Валыні і Ўсходняга Падолля).

Частка Львоўскага навуковага асяродка гуртавалася вакол польскамоўнага «Kwartalnika historycznego» (А. Прахаска, А. Малецкі, А. Капысцяньскі). У палеміках на

іх баку ўдзельнічалі і прадстаўнікі іншых польскіх навуковых цэнтраў – Кракава (А. Левіцкі, О. Халецкі) і Варшавы (А. Ябланоўскі) [6; 8; 9; 12; 13; 14]. Яны адстойвалі погляд на гістарычныя працэсы ў ВКЛ як выводныя, запазычаныя ад Кароны Польскай, праводзілі думку, што антыпольскі характар падзей 30-х гг. XV ст. навязаны літоўскаму грамадству прыватнай палітычнай дзейнасцю вялікага князя Свідрыгайлы, а потым вялікага князя Жыгімонта Кейстутавіча і ўплывам знешнепалітычнага фактара (палітыкай імператараў Жыгімонта Люксембургскага і Альбрэхта II) [11], разглядалі (Прахаска, Левіцкі) працэс выбарнага вялікага князя Казіміра на польскі трон як непазбежнасць захавання межаў для ВКЛ [6, 123; 13, 267; 14], вызначалі палітычна-прававы характар стасункаў у падзеях 1444–1446 гг. [6, 127].

Украінскія гісторыкі ацэньвалі перыяд знакавым этапам у станаўленні своеасаблівага становішча рускіх зямель-княстваў у складзе ВКЛ, а потым (характэрна для ўкраінскіх земляў) і у складзе Кароны Польскай. Польскія калегі больш увагі надавалі развіццю шляхецкага саслоўя Княства (да прыклада можна прывесці палеміку, што разгарнулася ў «Квартальніку за 1898 г. па пытанні паходжання і ролі надання літоўскім нобілям польскіх гербоў [8; 12]). Лёс легітымнасці польскай сярэднявечнай палітыкі ў дачыненні да рускіх земляў (як Падолля і Валыні, так і інш.), іх пераход пад польскі кантроль і паступовая інкарпарацыя нарадзілі шэраг працаў, прысвечаных рэгіянальным праблемам дзяржаваўладкавання ВКЛ [6; 7; 10; 13]. Рысавызначальным фактарам кожнай з працаў канца XIX – пачатку XX ст. з’яўляецца падбор крыніц, які, зразумела, адбіваўся на раскрыцці тэмы, што было адзначана аўтарам рэцэнзіі на кнігу Левіцкага «Паўстанне Свідрыгайлы» (рэцэнзія ўказвае на прускі акцэнт працы) [5, 169].

Рознасць у поглядзе на характар падзей не замянала гісторыкам бачыць заканамернасці развіцця грамадства ВКЛ на працягу 1430–1440-х гг. Працэс надання прававой усім нобілям Княства, не зважаючы на канфесійную прыкмету, палітыка на цэнтралізацыю зямель дзяржавы і фарміраванне прававой базы ўзаемаадносін вялікага князя і зямель; палітыка кампрамісу і змякчэння дыскрымінацыйнага становішча праваслаўнага насельніцтва (у першую чаргу наблітэта) у адносінах да каталіцкага – усё гэта вынікала з падзей і палітычных ходоў унутрыпалітычнай барацьбы. Падзеі выбарнага вялікага князя Казіміра Ягайлавіча на караля, перамовы, заключэнне брэска-парчоўскай уніі і прававое значэнне яе для адносін Польшчы і ВКЛ дазваляюць сцвердзіць знакаваць моманту ў пытанні ўнійнага дзяржаваўтварэння.

Праз Львоўскі навуковы асяродак мы атрымалі абагульняючыя працы па персаналіях Жыгімонта Кейстутавіча і Міхаіла Жыгімонтавіча [1; 9]. Як азначалася ў рэцэнзіі Б. Бучынскага на гэтыя дзве працы, аўтары здолелі па магчымасці поўна сабраць матэр’ял, хаця аўтарскія выказванні бракуюць асабістым прачытаннем. І Барвінскі і Капысцяньскі здолелі зрабіць партрэты апошніх Кейстутавічаў, адмовіць у «выпадковасці» іх з’яўлення на палітычнай арэне 30-х гг. XV ст. (пастулат народжаны рэмаркай Яна Длугаша).

Станаўленне нацыянальнай гістарыяграфіі польскай і ўкраінскай школ звязана са сцвярджаннем наяўнасці ўласнай дзяржаўнасці ў рэгіёне ВКЛ. Дадзены аспект стымуляваў у канцы XIX – пачатку XX ст. творчы інтарэс да падзей XV ст. абедзвух нацыянальных школ. Яскрава гэта бачна на прыкладзе горада Львова, дзе кожная з частак навуковага асяродка, скіраванага на вывучэнне праблем гістарычнага развіцця ВКЛ, шукала свой нацыянальны шлях у рэаліях канца XIX – пачатку XX ст. праз фарміраванне грамадскай пазіцыі на падзеі дзяржаваўтварэння Кароны Польскай і ВКЛ. Таму нецяжка працуць тон крытычных заўваг і характарыстык, ў першую чаргу з боку ўкраінскіх калег (зварот рэцэнзента да Левіцкага) [5, 165], але і польскіх (зварот Ябланоўскага да Пекасіньскага) [8, 553–559].

Працы Львоўскага навуковага асяродку даюць нам цэласны погляд на кірунку даследавання тэмаў, звязаных з вывучэннем ВКЛ у 1430–1440-х гг. Праведзеная апрацоўка

актавых крыніц дазваляе шырэй глядзець на ўзаемадачынненні асобаў гістарычнага працэсу і выкарыстоўваць назапашаны вопыт. Разгляд палемікі дае магчымасць пазбегнуць недарэчных камянёў, звязаных з грамадскай пазіцыяй даследчыка і традыцыяй успрымання падзей.

1. *Барвіньскі Б.* Жігімонт Кейстутавіч велікі князь літоўско-рускі. Жовква, 1905.
2. *Бучинський Б.* Кілька причинків до часів великого князя Свидригайла (1430–1433) // Записки наукового товариства імени Шевченка. Кн. II. Т. LXXVI. 1907.
3. *Бучинський Б.* Книгі да гісторыі Вялікага княства Літоўскага XV ст. // Записки наукового товариства імени Шевченка. Кн. I. Т. LXXV. 1907.
4. *Грушевський М.* Історія України-Руси (XIV–XVI вікі–відносини політичні). Т. IV. Київ; Львів, 1907.
5. *Корженко І.* Війна Литви з Польщею за Свидригайла (Замітки на Lewicki A. Powstanie Świdrygello. Kraków, 1892) // Записки наукового товариства імени Шевченка. Т. II. 1893.
6. *Frieberg J.* Recenzje i sprawozdania // Kwartalnik historyczny. R. XIX. 1905.
7. *Helecki O.* Ostatnie lata Świdrygello i sprawa Wolońska za Kazimiram Jagiełonom. Kraków, 1915.
8. *Jabłonowski A., Piekosiński F.* W sprawie średnowiecznej heraldyki litewsko-ruskiej // Kwartalnik historyczny. R. XII. 1898.
9. *Kopystiański A.* Książę Michał Zygmuntowicz // Kwartalnik historyczny. R. XX. 1906.
10. *Lewicki A.* Powstanie Świdrygiełły. Ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną. Kraków, 1892.
11. *Lewicki A.* Przymierze Zygmunta w. Ks. Litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II // Rozprawy Akad. Umiejętności. Wydział hist.-filozofi... Serya II, T. XIII. Kraków, 1899.
12. *Malecki A.* Znaczenie unii horodzelskiej w roku 1413, z punktu widzenia heraldycznego // Kwartalnik historyczny. R. XII. 1898.
13. *Prochaska A.* Kazimierz Jagiełłończyk a Inflanty. 1440–1450 // Kwartalnik historyczny. R. XII. 1898.
14. *Prochaska A.* O rzekomej unii z 1446 r. // Kwartalnik historyczny. 1904. XVIII. R.